

A
NUMERUS CLAUSUS
ÁRNYÉKÁBAN

FRIEDMANN HILLEL
szarvasi főrabbi

1926.

Nyomatott Müller Károlyné gyorsajtóján, Szarvason.

Dr. Blau Lajosnak

a »Ferenc József« orsz. rabbiképző-intézet
igazgatójának

65. születésnapján ünnepelt 40 éves tudós
írói jubileumára

hálás tanítványi tisztelettel ajánlom.

ELŐSZÓ.

Az elmúlt hat esztendő a magyar zsidóság súlyos megpróbáltatását jelzi.

A numerus clausus jelszavával igaztalan támadások és igaztalan elbánások egész sorai tették próbára hitünket s hazafiságunkat és bár a próbát heroikus módon kiáltottuk, bár már útban van a magyar megértés: még mindig rajtunk a numerus clausus bélyege.

Néhány chronologiai sorrendben válogatott beszéd kaleidoskopján felvonultatom az elmúlt hat év zsidó szenvedését, lélekküzdelmét és igazságvárását egy kis vidéki templom szószékének szemszögéből.

Vajha az innen elhangzott sóhajok és érvek részesei volnának a mielőbbi teljes magyar megértésnek.

Szarvas, 1926. október végén.

Friedmann Hillél

Elzárták előttünk a világosság kapuit.

Hitszónoklat 5682 Róshasono-ünnepén. 1921 október 3.

Esztendő esztendőre tűnik s vele röppen-múlik a mi létünk a földön.

Évről évre telik a mi időnk. Mert nem az idők végtelenje apad meg a napok folytában, csak a mi élet-pályánk arasza rövidül közelebb a sírhoz, a mi reményünk sugara halványul jobban az elmúlás gondolatában.

Így vonult el most is egy esztendő felettünk. Ott-künn a végeláthatatlan mindenségben most is örök, változatlan a világosság árja, a csillagok miriádjai szüntelen fénylenek-ragyognak, csak itt a mi lelkünk tempomában sötétlik-borong az elmúlt napoknak ködös emléke, csak bent a mi keblünk mélyén foszlik az elmúlt évnek homályos képe: hiábavaló küzdések verejtékes soka, beteljesületlen bizakodások hasztalan sora, céltalan várások elkáprázott álma . . .

Amit most egy éve reméltünk, békét, biztonságot, háborítlan életnyugalmat, az elmúlt év nem hozott. Az élet és vagyonfétés, a jogvesztettség féltő riadalma még mindig sötét borulattal reánknehezedik és az új évnek küszöbén kiszakad bensőnkől a próféta kiáltása: „*Sótnér ma milajlo, sótnér ma miéi?*”¹¹ (Jes. 21.11.) Világ öre, meddig ez éjszaka, mikor ér már *xéget* e rémületes éj?...

Mert sötét van! Elzárták előttünk a nyugodt élet napját. Keleten és nyugaton, északon és délen új csonka határt szabtak a hazának trianoni zsarnok hatalmak s e szegény, tépett, csonka rabföldön azóta a kenyéririgység fekete szörnyetege dühöng ráingerelve a magyart a „másfajú” magyar testvérré.

Sötét van! Elzárták előttünk a világosság kapuit. Hiába kérnek bebocsátást magyar zsidó ifjaink tudománycsarnokainkba — nincs számukra szabad felvétel, szabad bejárat oda, ahonnan nem volna szabad elutasítani senkitem, ki tanulni vágyik derék, erkölcsös, hazafias érzélemmel.

Sötét van! Elzárták előttünk a törekvő munka árán szerzett rendes polgári megélhetés lehetőségét. Iskolák katedráiból és közhivatalok fórumaiból sok magyar zsidó került állástalanságba s most hasztalan keres kétségbeesetten új elhelyezkedést, új kenyérkeresetet nyomorgó családjának. Becsületesen, komolyan dolgozni akaró zsidó vállalkozók és kereskedők, iparosok, gaz-

dák és lateinerek tanácstalanul tekintenek a bizonytalan jövőbe, ahol el akarják zárni előlük a szabad érvényesülés, az érdekes versengés útját.

Sötét van! Köd gomolyog a lelkeken. Irgalom Istene! Mi lesz itt, mi történik néhány esztendő múlva, amikor majd serdülő ifjaink szárnyaszegett sereggé nőnek *a numerus clausus sötéten terjedő árnyékában* és a nincstelenség előrevetett örjítő gondjával viaskodó sok családapának a bizonytalan holnap még a sötét manál is sötétebbre válik?!.. .

*

Sötét van — mégis ne essünk kétségbe! „*Ki nér micuo oeszőro ór*” (Misié 6.23.) Mert világítómécsünk a jótett és fényünk a Tan a jobb jövő reményét fakasztja bennünk.

Ebben a sötétkilátású bánatos időben, amikor ránkerezkedett az oktalan gyűlöletnek éjszakája, lobbantsuk fel lelkünkben az ősi zsidó hitnek világító örökmécsét s annak enyhületes fénye mellett vessünk egy biztatástkereső tekintetet a viszontagságos zsidó múltba, hogy onnan merítsünk kitartást, bizodalmat egy megértése-sebb, nyugodtabb jövőendőbe.

. . . Mikor a középkor sötét századaiban is beborult Izrael ege és vészes viharfelhők ránkzúdították szerte a világon az öldöklő gyűlöletet és irtó vádakat; amikor a törvény és társadalom számkivetett minket a sárgafoltos, megvetéses gettóba és nemcsak másodrendű polgároknak, de még másodrendű embereknek is alig

számítottunk; amikor száműzve voltunk minden iskolából és a céhrendszer akadályozta szabad foglalkozásunk; amikor a csöcselék szabad prédának tekintette a zsidót, akit akárki üthet, akárki gyalázhathat: akkor sem estünk kétségbe, akkor sem veszítettük el hitünk, hanem amíg a gyülevészhad hep-hep rikoltással fenyegetőzve döngette a gettó kapuit, addig a szorongatott-nyomorgatott zsidó, ódon zsinagógájának csöndes tanházában, vészterhes sötét éjszakákba belepislákoló kicsiny mécsek mellett, áhítatos odaadással Tóráját tanulta, szent elmélyedéssel Talmudját tanulmányozta.

Sok rémületes éjjelt virrasztott át így Izrael a Tóra felett s íme a Tóra minden szenvedés eltűrésére megedzette hitét.

Sok csillagtalán éjszakát töltött el így Izrael a Talmud felett s íme a Talmud minden előle elvont ismeret helyett pótolta tudását.

És ha sok foglalkozástól el is volt tiltva a zsidó, mégis zsidók voltak sok pápának s fejedelemnek udvari orvosai, zsidók voltak sok hatalmasságnak pénzügyi intézői és batyuval a vállukon görnyedt zsidók élénkítették a kereskedelmet befelé és kifelé.

Azért ma sem lehet minket a tudatlanság sötét oroszlánvermébe dobni, hiába is zárják ki a mi ifjainkat az egyetemekről, mert velünk van, megmarad a mi vallástudományunk örök világossága.

És a nincstelenség kába tétlenséggel terhes örvényébe sem lehet bennünket vetni, hiába akarják a mi

kereseti lehetőségünket megszorítani, mert nincs az a becsületes munka, amitől a zsidó szorgalom és tehetőség visszariadna.

Ha nem lehetünk lateinerek, közhivatalnokok, italmérők, földetmívelők, leszünk újra görnyedthátú batyúszsidók, de ínségben-nyomorban is bízunk az Örökkévalóban, aki kiszabadította őseinket a Fáraók zsarnoki egyiptomi rabszolgaságából és ínségben-nyomorban is utolsó filléren zsidó iskolákat állítunk, hogy megment-sük ifjúságunkat a tudatlanságtól és megtanítsuk őket hinni, reménykedni az emberiség, a jogegyenlőség, a béke s igazság szellemének újjáéledésében és — utolsó filléren is egymást támogatjuk, hogy senki hittestvéreink közül romlásba ne jusson.

*

Mi is fogjunk össze és áldozzunk e nehéz időkben erőnkhez mérten a zsidó tudás és jótékonyág ol-tárán.

Áldozzunk, hogy államsegélyétől megvont s ezen-tül egyedül hitközségünk költségén fennálló zsidó elemi iskolánk szilárdan fennmaradhasson s olyan ifjúságot nevelhessen, mely a zsidósors minden megrázkódtató megpróbáltatásában hitéhez és hazafiasságához állha-tatosan hű legyen.

Áldozzunk a külföldre szorult, messze idegenben nyomorogva-nélkülözve tanuló magyar zsidó diákok tá-mogatására, hogy lankadatlan szorgalommal tanulhas-sanak és gyűjthessék a tudást, mellyel majdan a zsidóság.

a haza és az emberiség javára válhassanak.

És áldozatos lélekkel ápoljuk hajlékainkban az ősi hitnek lángját, hogy az írás szerint: „*Ciónból kiindult Tan és a Jeruzsálemből világgá áradt Ige*” a nii vallásunknak Istenfélelmet, hazaszeretetet és felebaráti szeretetet hirdető szellemében megnemesítse szívünket, akkor ha ezer sötét ármány röpíti is felénk gyilkos nyilait, ha még annyiszor is lesújt reánk az ádáz gyűlölet, ha bármily arányig is megvonják tőlünk a tanulás, a szabadság, a megélhetés lehetőségét: semmilyen sötétségtől meg nem riadunk, semmilyen viharban el nem veszünk! Izrael lelke élni fog, a zsidóság évezredes fája virulni fog az örök Egyisten örök napsugarának örök világosságában.

Zsidósors.

Hitszónoklat 5683. Sovuősz-ünnepén. 1922. június 1.

Ősi zsidó legenda beszéli, hogy mikor Isten a Tórát adta Izraelnek a Szinájhegyen, előbb körülhordozta azt az egész világon, felkínálva a föld 70 népének, de egyik sem akarta elfogadni Ézsau ivadékai a tíz ige közül a hatodikat tartották elfogadhatatlannak, mert ez azt parancsolja: „*ne ölj*, viszont ők áldásban kapták: „*kardoddal élj*. Ismael leszámozottjai ezt kifogásolták: „*ne hágd át felebarátod érdekhátárát*”, ők pedig a más tulajdonát szabad zsákmánynak tekintették, miként írva vagyon róluk: „*És minden testvére ellen tábort ülő szomszéd léssen*”. Minden nép talált természetével ellenkezőt a Tórában, mígnem utoljára Izraelhez, a legkisebb néphez fordult Isten és mikor ők is haboztak, tölcseřszerűen nagy hegyet borított fölējük

mondván: „*Ha elfogadjátok a Tórát, jó; de ha nem, itt e hegy alatt leszen sírotok*”. Így elfogadták.

Ez a legenda a népek lelkületének megfigyeléséből ered és azt az igazságot hirdeti, hogy különböző mértékben ugyan, akármilyen kultúrfokon, minden nép természettől fogva vonakodik az erkölcsnemesítő törvény béklyójától, mert a törvény megtartása bizonyos értelemben önmegtagadást, megalázkodást, az őszindulat feláldozását jelenti.

Izrael népében minden más népnél előbb volt meg ez a feltétlen megadás a törvények iránt, mégis intő kényszerre volt szüksége, amikor az ígét elfogadni habozott.

Habozott — de nem vonakodott, ez Izrael jellemének dicsérete. Izrael természettől fogva hajlik a jóra, de örökös nyomásra van szüksége, miként a fölėje borított hegy kényszerére, hogy Isten tanának örökös meg nem értéssel sújtott önfeláldozó hirdetője legyen a földön.

Abból áll a mi kiválasztottságunk, hogy a Tórával a kezünkben vezetnünk kell a népeket a törvény útjain jó példával előljárva az önmegtagadásban, az erények gyakorlásában, de e feladatunkhoz szükségünk van állandó nyomásra, aminek a végeszakadatlan zsidó szenvedéseket kell tekintenünk.

Nagy áldozat ez, sok marttyrvért, sok éj és napnyugalmát áldoztunk már eddig is e papi szolgálatban.

Egy nép sem vállalkozott reá, nem merte e meg-

bíztatást elfogadni, csak mi, akik soha el nem csüggedünk.

Mi, Isten kiváltságos népe, a ma élő népek leg^régibbe, mi bebizonyítottuk közel 4000 éves történetünkkel, hogy Isten végtelen jóságos kezének örök intő nyomása alatt tudunk kitartani hitünk, vallásunk, eszményeink mellett és tudunk ha kell, áldozni is vallásunkért a bibliai törvény új értelme szerint: „ *Vehikravtem mincho chadoso la-Adónoj*”. (Móz. III. 23. 16.) És hozzatok újból s újból áldozatot Istenért.

Ne mondja senki, hogy ez a nyomás lealázó, hogy ez a kényszer lealacsonyító a zsidóságra! Nem áll-e nyomás alatt, kényszer alatt minden jól nevelt gyermek az apai házban? És mi gyermekei, elsősülött népe vagyunk Istenünknek, Atyánknak!

És ne mondja senki, hogy ez örökös áldozat ki-merítő, elcsüggesztő! Nem kell-e mindenkinek áldoznia a célért: a tanulónak ifjúságát, a tudósnek munkásságát, kinek-kinek az ő szellemi és testi erejét? És mi testünket és lelkünket magasztos célnak szenteltük a Szinajnál.

*

Páratlan elszántsággal, példátlan önfeláldozással küzd a zsidóság az egész történelmen át az ő szent-séges céljáért, amely abban csúcsosodik: „*Leszakén ólom bemalchüsz Sadaf* (Imakönyv), hogy megszi-lárduljon a világ erkölcsi rendje a Mindenhatónak ural-mában.

„*Uszefartem lochem*”. (M. III. 23 15) Oh mert

számláljátok csak — nem a heteket, hanem — az évszázadokat s évezredekét és látni fogjátok, mily sokat áldoztunk már eddig e célért.

Ábrahámtól napjainkig csupa áldozat az életünk; irtózatossan szenvedtünk, minden korban és minden területen mi voltunk az elnyomottak, mi voltunk az eltiprottak; Ur-kaszdimtól máig nekünk kellett Kánaánon, Egyiptomon s a pusztaságon és Izrael országán át országról-országra vándorolni; a régi hazától mindig továbbüzetve nekünk kellett Babilon, Perzsia és a római birodalmon keresztül az egész világon szétszóródni, feláldozva nyugalmat, otthont Isten szolgálatában. . .

... És ma új áldozatot követel tőlünk a sorsunk...

... Ma újra nem leljük honunkat hazánkban...

A numerus clausus vándorbotot nyom kezünkbe, ezer és ezer magyar zsidó ifjú külföldre kényszerül és mi itthon tépelődő magyar zsidók is oly nyomást ére-zünk szerte mindenfelé, hogy azt kell hinnünk, ismét felettünk lebeg tölcészerűen a legenda sziklagörgetege, mely vagy sírunkat, vagy új kinyilatkoztatást jelent a számunkra.

És nem tudjuk, mi lesz! Ha ezer gondolatot is elgondolunk, ha minden emberi tudásunkat is összeszedjük, nem tudjuk, nem tudhatjuk, mi lesz velünk.

A gyáva, a hütelen, a gyengelelkű, a jellemtelen menekül az áldozat, a nyomás elől: lerázza magáról az ősi vándorport új lépéssel, lemossa magáról az ősi verítéket új vizekkel; de mi töretlen zsidók, Isten törvé-

nyeinek színáji elhivatottjai, mi kiállunk mindent, mi ki-tartunk rendületlenül.

Él bennünk az ősatyák szelleme, ég bennünk a próféták lelke, lángol bennünk a hősl elkü nagy zsidónők: a Deborák és Juditok dicső lelkülete és bármi is is jöjjön „*vehikraotem mincho chadoso la-Adóno*” mi készek vagyunk újabb és újabb áldozatot hozni Istenünkért, hitünkért, Tóránkért, Izraelért.

És él bennünk az ősi hit, hogy csoda fog történi és nem fognak bennünket soká igaztalan törvény-nyel sújtani, hanem újra mint egyenlőjogú hazafias ér-zületü magyar honpolgárral elbánni.

Mert ne higgyétek, hogy már nem történnek csodák!

Hát nem csoda-e, hogy dermedő tél után megúj-hodik a föld zöldelő virányaival?

Nem csoda-e, hogy sötét felhőjü zivatarok után kiderül a kék ég felettünk suttogva regelő kárpitjával.

Mondhatja-e valaki, hogy érti a mindenséget: a halkán tovasuhanó szellőt s a rebbenő madár dalát, a ringó kalász zenéjét s az erdők danát, az éj sötétjét és a nap sugarát?

Oh mi hisszük a csodát, Izrael lelke érzi Istent minden testen át, mert: „*Kódes Jiszroél la-Adóno, résisz tevuoszó*”. (Jer. 2 3.) Szentsége Izrael az Örök-kévalónak, termésének zsengeje. Isten gondviselő keze van rajtunk örökkön-örökre és mi bízunk benne, ha még annyiszor is kell szenvedni — áldozni érte.

Egy másik legenda beszéli, hogy mikor Isten a Tórát adta és Izrael azt elfogadta, jótállókat, zálogot kért ősinktől, hogy a Tórát mindenkor hűségesen megtartják. Erre gyermekeiket, a késő ivadékokat ajánlották fel zálogul, mert ők a Tórának igazi kezesei, a zsidó ifjúság a zsidó vallás fennmaradásának letéteményesei, a jövő nemzedék nevelésétől függ erkölcsi létünk szebb reménysége.

E legenda értelmében oltuk az ifjúság szívébe az ősi lelkesedést és buzgalmat, a kitartást és áldozni tudást, hogy bármi nyomás alatt is hűséges maradjon a zsidósághoz és a magyar-zsidó erényekhez: a vallásos-sághoz és hazafiassághoz, az Isten, haza és emberszeretethez.

Nem ezt gondoltátok magyar zsidó hősök.

A szarvasi zsidó hősi halottak templomi emléktáblájának avatásán 1922. szept. 26.

(Megjelent külön füzetben: Öcsém, Friedmann Salamon Lajos rabbinövendék, a soproni 18. honv. gy. e. zászlósa, elesett 1917. aug. 9-én az Ojtozi szorosban — emlékének szentelve.)

Szei szovw énajich urei... (Jes. 60. 4.)

„Emeld körül szemeidet és lásd:

Mindannyian összegyűltek és eljöttek,

Fiaid a távolból megjövének!”

A távoli keletről és nyugatról, északról és délről,
ahová egykor édes hazánk hívó szavára, erős hittel, üde
testtel-Íléekkel elindultak s ahonnan hiába vártátok vissza
őket — én édes testvéreim — annyi éven át nehéz
sóhajjal és siró panasszal — íme megjöttek!

Külön-külön mentek el; ki védősorosokba, ki vé-

szes tájakra; ki véres mezőkre, ki harcos hegyekbe — s ime megjöttek mind együttesen, itt sorakoznak szép békés rendben, márványbavéssett aransorokban.

Hiába járta át golyó a szívüket, hiába szakgatta szét fegyver a testüket, hiába kínozta meg gyilkos kór a lelküket, hiába torzította el halál az arcukat: im épen sértetlenül, mint ahogy töletek elbúcsúztak, előléptek a messzi tömegsírokból és most itt vannak. . .

Itt vannak. . . nézzétek e betűket. , . ezek a ti fiaitok! . . .

Óh nézzétek milyen aranyosak mind, ez aranyos betűk — betűk — se fáradt szenvedő test, se érző hazavágyó kebel, se kízó gyermeki aggodalom, se fájó szív, se tépett lélek, se front, se golyó — csak tiszta aranyos betűk, szépek, kedvesek, frissek, mint milyenek ők voltak, amikor elmentek. . .

Óh nézzétek e betűket, megismeritek-e, meglátjátok-e, hogy a ti fiaitok, hogy messziről jöttek?

Nem így vártátok vissza őket — én édes szenvedő népem — nem ezt gondoltad te bánatos apa, amikor búgond órában mélyen sóhajtottad: „*Ómar Iacofón téní.*” (Jes. 43. 6.) „Óh észak, add fiamat nékem!” Nem ezt remélted te martiriumos anya, mikor álmotlan éjszakákon sírva suttoztad: *uleszémon al-tichloi* (U. o.) „Óh dél ne tartsd szívem magzatját vissza!”

Azt hitted te szomorú özvegy, szegény árva, fájdalmas testvér, hogy eljön a nap, amelyen boldogan

ismét kebledre ölelheted őt, akit elvitt a népek háborúja s ime a kegyelet csak a nevüket hozta vissza.

Nevek, nevek, egyszerű magyar zsidó nevek csupán Hidegek, némák, mint a márvány, melybe vésték őket, pusztá halk nevek.

És mégis mily beszédesen csillognak, hogy tündökölnék e betűk, e nevek. Azt mondják: mi elmentünk, de itt maradt a mi tiszta nevünk; mi elmúltunk, de megmaradt a mi szent emlékezetünk, amely felér mindennel a földön és túlél mindent a földön: túléli rég elporladt testünket, soha sem látott sírjainkat. Itt maradt tiszta nevünk és jóemlékünk, hogy enyhülést szerezzen gyászotoknak, fájdalmatoknak.

*

„Fiaid a távolból megjöttek ” Megjöttek és óh mily riadtan tekintenek k örül.

Mert ők is mást reméltek, mint amit most itt látnak „A ti ifjaitok látomásokat láttak.” Azt hitték ha ők elmennek, ha vérüket áldozzák, ha életüket adják: szeretettel fogadja azt ég és föld, áldozatnak veszi Isten és nép, béke és áldás sarjad abból a hazában, amelyért mindent áldoztak. Azt hitték, hála és kegyelet, elismerés és dicsőség övezi majd nevöket halóporukban, mely előtt mindenki tisztelettel adózik. Azt hitték, hogy akik itt maradnak mind különbség nélkül testvéri összetartásban fognak élni egymással, szent megértéssel dolgozva együttesen, hogy az elpusztultakat helyrehozva elfelejtessék a szenvedőkkel a szenvedéseket, a küzdőkkel

a küzdelmeket, az elnyomottakkal az-elnyomatást, a megkínzottakkal a megkínkoztatást. Azt hitték, hogy olyan társadalom támad itt, mely csak az embert tekinti az emberben, az embert, aki mind testvér, mind Isten teremtménye, mind egyenlőjogú szabad polgára a hazának, melyet tehetsége szerint szolgál és áldoz. Azt hitték, ha megjönnek „beteljesülnek a vének álmai” egy szép és boldog nagy magyar hazáról, amiről álmodoztak a régiek, a bölcsek: Széchenyi, Kossuth, Deák, Eötvös és a többi nagyok.

*

És mit kell ahelyett látniok? Azt, hogy beteljesedtek a próféták vészes jóslatai. „Isten sötét haragja borítja a földet, olyan lett a nép, mint az emésztő tűz, testvér a testvért nem kíméli.” Azt kell látniok, hogy önkényes, földi hatalmak megcsonkították ezt az egésznek teremtett szép országot. És azt kell látniok, hogy e csonka országban csonka lelkek idegenekké teszik e hazában ezeket, akiknek vérük összefolyt a szent röggel; hogy nevük és gyászolóik a hálátlanság, a megalázás, a jogtalanság prédájává lettek.

Óh én édes magyar zsidó Testvérem, aki dicsőséggel küzdöttél és elestél hazánk védelmében! Ti vitéz és hős magyar zsidó katonák, akik távol a hontói porladtok e honért! Mi nem engedjük megtépni babékoszorúitokat, nem engedjük elhalványítani örökké csillogó fényes neveiteket!

„Fiaid a távolból megjöttek.” Mi elhoztuk neveiteket a távolból haza, idevástuk őket e szent helyre, az örök isteni igazságba vetett hit templomába, hogy miként ima kél hívő ajkon, úgy kéljen-szálljon a ti emléketek nemzedékről-nemzedékre, túlélve-túlharsogva minden fórumos zshivajon az igazságot: Szent bizonyosság, hogy teljesítettük kötelességeinket Isten és a haza iránt, hűséges zsidó szívvel a magyar földnek áldoztunk.

Hirdessétek ti nevek, hirdessétek ti tündöklő betűk, hegy mi hiszünk az igazságban és a gondviselésben, mi hisszük, hogy „nem lehet, hogy annyi szív hiában onta vért,” hanem a különböző népek közös szenvedése egykoron mint a forгатott földbe vetett termőmag ki fog sarjadni áldásos gyümölcsöt hajtva, a béke és szeretet termő áldását.

Igen, mi hisszük szentséges hittel és hűséges reménnyel, hogy a vészes idők támasztotta fergeteges gyűlölség el fog ülni és a harcitemetők keresztfái s a zsidótemplomok szentbetűs emléktáblái egykor egy nagy világító fényben össze fognak olvadni, diccsugaras isteni fényben, meleg szeretetet lövelve az elhidegült szívekbe, a megértés *világosságát* az elkábult agyakba: az összefogás, összetartás, együttépítés áldott meleg világosságát, a leromlott közös kultúrértékek s a régi Magyarország újjáépítésére.

*

Ma még vihar dúl a lelkekben, ma még háborognak a kedélyek, ma még hallgatnunk kell a prófétai

intő ígére: „Menj népem, térj be hajlékaidba és zárd be ajtódat mögéd, várj kevés percenetig amíg elvonul a harag.”

„Ámde az Örökkévaló majd kilép helyéből.” Isten, a lelkek Ura nem nézi tétlen e haragdúlást, a történelem örök mozgató ereje igazságot fog szolgáltatni, békét fog teremteni a háborgó lelkekben miként e tábla is hirdeti, hogy minden mulandó a földön, csak Isten igazságszava áll fenn örökké.

Avatom e táblát. Hirdesse ez is a magyar zsidó katonák hervadhatatlan babérait, örök dicsőségét, amely az idők távolán át csak nő, csak magasztosul szemünkben, mígnem mindannyian tisztelettel adóznak szent emlékezetüknek

Mi pedig gyászoló testvéreim, mondjuk el a halotti emlékimát: *El mólé rackamim.*

„Mindenható irgalomtelt Isten!”

fiszgaddal vejiszkadas semé rabo.

„Magasztaltassák és szenteltessék a Te nagy neved.”

Mi hisszük...

A békésszentandrási magyar zsidó hősök templomi emléktáblájának felavatásán 1923. május 10.

Sóhajos szívvel jelentünk meg ma e szent helyen, hogy lélekben áldozzunk azok emlékezetének, akik 32 elmúlt nagy háborúban mindenüket: életüket áldozták a hazának Szentandrás zsidó hitközségéből. E kicsiny hitközség ünnepe az egész magyar zsidóság gyászünnepe, mert az egész magyar zsidóközösségé az ő veszteségük, közös a bánatuk, közös a szenvedésük, közös a sorsuk. De e kicsiny hitközség ünnepe az egész nagy magyar haza gyászünnepe is, mert óérette szálltak síkba, érte harcoltak, érte küzdöttek, érte estek el mindannyian dicsőséges önfeláldozással.

Azért egyrészt vallásos, másrészt hazafias cselekedet megemlékeznünk hőseinkről, akik a távoli és közeli, ismert és ismeretlen tömegsírokban nyugosszák síri

álmukat a föltámadásig: megdicsőült hős lelkük feltámadásáig és a megcsonkult édes haza feltámadásáig.

S azért méltó cselekedet e kis hitközségtől, hogy hősi halottainak méltó emléket állított, a templomban, mert evvel követi e heti Tóraszakaszunk örökigéretes szentigéjét: *Veaf-gatn-zósz, bihejósóm beerec opéhem. . . beviszi itorn.* (M. III. 26 44.) „Mindamellet, ha ott lesznek is ellenségeik földjén, nem vetem el, nem felejttem el őket, hogy végképen felbontanám frigyemet velük”.

Bár messzire szakadtak is el tőlünk e hősök, kik egy jobb jövő reményében messze mentek meghalni a hazáért; bármennyire ellenségek tapodják is a szent rögöket, melyek az ő drága vérüket magukba itták; ha ezer ellenség jár is a sok vitéz magyar temetőjévé vált kárpátok védőszorosaiban; ha megszakadó szívvel le is kell mondanunk arról, hogy elzarándokoljunk idegenben porladó édes testvéreink sírhantjaihoz, hogy reáborulva a hideg földre elsírjuk soha el nem sírható forró könnyeinket, elzokogjuk soha el nem múló fájó bánatunkat őérettük, akiket oly forrón szerettünk és örökké is szeretni fogunk; őérettük akik duzzadó egészséggel mentek el és soha sem jöttek vissza övéikhez, szüleikhez, testvéreikhez, rokonaikhoz, özveggyé vált hitveseikhez, jegyeseikhez, elárvult gyermekeikhez: mindazonáltal a szövetség nem szűnt meg velük, mert emléküek él és élni fog örökké közöttünk, míg hálásan érző igaz magyar szív dobog e földön.

Szentandrászi magyar zsidó hősök! Idézzük szellemeteket! Jertek ide ismerőseitek közé, nézzétek mint gyülekeztek ide mindannyian, akik tartják a szövetséget véletek és nem tagadnak meg titeket koporsótokban.

Jertek ide, legyetek tanúi annak, hogy itt a magyar föld szívében, amelyért ti véreteket áldoztátok, örökké emlékeznek reátok.

*

Emlékezzünk nemcsak, de reménykedjünk is. Nem elég emlékezni egy dicső múltra, de reménykedni is kell egy jobb jövőben.

Szerte ez országban éppen azért állítanak hitközségeink az ő hősi halottaiknak emlékeket a templomban, mert a templom nemcsak emlékeztetés az örök isteni jóra, de a bizodalmas hit és a fogyhatatlan remény eszményi hajléka.

Nem síremlékek ez emléktáblák, a síremléknek a temető a helye; de emlékeztető jelei e táblák azon hitnek és reménynek, hogy amiért hőseink meghaltak, egykor még valóra fog válni,

Mi vallásos hittel hisszük és reméljük, hogy nem folyt el hiába e megdicsőültek vére, hanem, hogy mielőbb megérjük még, amiért ők a legnagyobb áldozatot hozták: megérjük még a boldog, nagy, egész Magyarországot.

Mi hisszük és reméljük, hogy abban az elkövetkező nagy, egész Magyarországon nem lesznek többé egymás ellen acsarkodó, egymás ellen gyűlölködő, csonka

lelkek, hanem csak egész lelkek lesznek, akik békességben élnek egymással nyelvre, fajra, vallásra való tekintet nélkül.

Mi hisszük és reméljük, hogy beteljesedik egykor a mi prófétáink álma az örök békéről, amikor békességben él egymással az egész emberiség és „szétverik kardjaikat kapákká, tőreiket mezei szerszámmá, nem emel többé nép nép ellen fegyvert és nem tanulnak többé háborút.”

Ennek a magasztos reménységnek áldozatai e hősök, áldozatok, amelyek jobba, nemesebbé kell hogy tegyék az egész emberiséget.

Most még az ellenkezőjét látjuk mindannak, amit reméltünk: békesség helyett belső háborúságot, szeretet helyett gyűlöletet, önző érdekhajhászást könyörület és irgalom helyett, a vadság uralmát szelídség helyett

Ámde: *E/nesz méerec licmoch, vecedek misonia-jim niskof*, (Zsolt. 85. 12.) „a hűség a földből kisarjad és az igazság az égből letekint” — miként az őszi vetésre elkövetkezik a zimankós téli pusztaság, a földön elterpeszkedik a szívtelen dér és fagy, hogy azután a tavaszi meleg napsugár annál jobban kifakassza az áldott termést a talajból: úgy ki fogja még egykor sarsasztani az égi szeretet ezen áldozatok hantjaiból a mindeneket kibékítő üdvösséget, az egész emberiség boldogságát, a szebb és jobb jövődőt.

Mert amint a természetben, úgy van az a törté-

nelemben is. Az események tanulságait a kortársak nem látják, csak a későbbi nemzedék szívleli meg az elmúlt idők tanításait, ők élvezik áldását a régiek áldozatosságának.

*

Azt beszéli a zsidó hagyomány a Midrasban, hogy mikor Isten meg akarta teremteni az embert, köréje se-reglettek az angyalok és így szóltak: Óh Isten, „mi a halandó, hogy reá gondolsz, az emberfia, hogy szám-baveszed”, mi célod van vele? Felelt nékik Isten: Akarom, hogy legyen ki teljesítse törvényeimet, legyen ki betöltse a létet. Szóltak az angyalok: Majd mi meg-tesszük. — Ti nem vagytok képesek erre, felelt nékik Isten — Miért nem? Azért — monda az Úr — mert majd így szól Szentírásom igéje: „Ember, ha meghal a sátorban” és ti nem tudtok meghalni, ti nem tudtok nékem sátort, szentélyt építeni szívetekben, ti nem tudtok nékem lelkeket áldozni.

Testvéreim a lélekáldozásban! Mi teljesítettük a törvényt, mi betöltöttük a létnek célját, minékünk vannak halottaink szent célért, mi áldoztunk -lelkeket az eszményért, a hazáért és az igazságért, azért mi bizalommal tekinthetünk a jövőbe, a haza és az igazság kivirulásának reményével.

Ebben a községben békesség van.

Üdvözlő beszéd Dr. Raffay Sándor püspökhöz 1921. ápr. 30-án.

Méltóságos Püspök Úr! A szarvasi congr. zsidó hitközség nevében mély tiszteletiúi üdvözlöm Méltóságodat, mint az Örökkévaló Egyisten-hit, felebaráti szeretet és önzetlen hazafiúság nagytiszteletű hirdetőjét és hivatott apostolát.

Az egyaránt vallásos és hazafias érzelmű magyar zsidóság mostani kettősen súlyos helyzetében megkülönböztetett tisztelettel tekint azon igazgondolkodású férfiakra, kik magasrangú hivatalukban szívvel és szóval vallják és hirdetik, hogy csak az isteni fenségű tani'ás, a már Mózes könyveiben meghirdetett, minden embertestvérré, még az idegen fajúra is vonatkozó, boszszút és haragot elparancsoló felebaráti szeretet lehet a békésen együttműködő társadalom alapja és hogy csak ez az összefogó szeretet biztathat bennünket fájón

megcsonkított édes magyar hazánk és leromlott kultúránk újjáépítésének szent reményével.

Ebben a 30,000 lakosú nagy evangélikus községben mi mindannyian: papok és tanítók, felekezetek és hatóságok vezetői épügy, mint a lakosság zöme megértő szeretetben és békességben élünk s ápoljuk a jobb jövőbe vetett hitet a szívekben abban a reményben, hogy minden tisztaszándékú munkánk a köz javára válik.

Arra kérem Méltóságodat, hogy felebaráti szeretetünket, társadalom-békénket, megértő munkánkat és hívő reményünket így erősíteni s támogatni kegyeskedjék. Adja a Mindenható, hogy közös szent reményeink mihamar valóra váljanak.

A közelben bomba robbant!

Hitszónoklat 5684. Semősz. szombatján. 1923, december 9-ért
(„Szüntessétek be a mulatást! Papi szózat egy alföldi zsidó
templom szószékéről.” — címmel megjelent az „Egyenlősége
1924. január a-i számában.)

Hideg van, a tél fagya dermedti a természetet és
ha ma mégis e zord időben röviden szólok hozzátok,
testvéreim — a közelünkben történt megrendítő ese-
mény késztetni rá lelkemet.

Mai Tóraszakaszunkban őseink egyiptomi megsa-
nyargatásáról olvastunk, miként keserítették meg éle-
tüket „*bechómer uuilevénim*” (Móz. II. 1. 14.) agyag-
gal és téglákkal és miként akarták őket kiirtani újszü-
lött fiúgyermekeiknek vízbefojtásával.

Egyiptom óta kísért minket az az agyag és a téglá
minden időn át napjainkig.

... Megmaradtak a rögök és a téglák, amelyeket

Izraelre dobnak, az agyag és sír, amivel ruháját elcsúfítják. És megmaradtak a göröngyök, amivel a szegény zsidót megdobálják, a kövek, melyekkel ajtóit döngetik, házának, zsinagógájának ablakait beverik. És megmaradt az is, hogy lehetőleg csak fiait, férfiai bántják, de leányait, asszonyait megkímélik, maguknak kívánják. . .

Csak a mi időnkben terjesztik ki egyes elvetemültek a zsidóírtást a férfiakról a nőkre, leányokra is, amint ez megtörtént mostan a mi közel szomszédságunkban.

Mélységes megdöbbenéssel vettük ma reggel a biztos hírt, hogy jótékonycélú zsidó nőegyletnek jótékonycélú ártatlan multságát robbantotta szét egy ilyen gyilkos eszköz.

Testvéreink kiontott vére átkiált hozzánk a szomszédos megyei földről és ha nem zsidó halottja is van a gaz merényletnek, azt is testvérünknek tekintjük, mert mindenki testvérünk, ki ártatlanul szenved mártíromságot.

Szent kötelességemnek tartom, hogy innen a zsidó templom szószékéről kiáltsam világá: Izrael és az egész világ Egyistene nevében tiltakozunk az ilyen gonosz zsidóírtás ellen. Minden zsidó templom szószékéről kell ennek a tiltakozásnak elhangzania, mert a mi egyetlen védőfegyverünk az imádság és csak a templomban sirhatunk, panaszkodhatunk szabadon, a meghallgatás valóságos reményében.

Szent kötelességemnek tartom, hogy innen a zsidó templom szószékéről felkérjem a mi nőegyletünket és

minden zsidó nőegyletét ez országban, hogy ezekben a vészes időkben, az ártatlan áldozatok iránti együttérzésből, halasszák el, szüntessék be jótékonycélú mulatásaikat.

Titeket pedig — testvéreim — arra kérlek, tárjátok fel szíveteket és áldozunk a mi Örökkévaló Istenünknek. Áldozunk Isten nevében a jótékonytság oltárán a múlatás alkalma nélkül, küldjük el önkéntes adományainkat, amelyeket a vigalmak alkalmára szántunk anélkül is a jótékonycélú egyesületeknek és imádkozunk, hogy nyilatkozzék meg nekünk a szenvedő sebektől megszabadító, megmentő Örök Egyisten, miként megnyilatkozott Mózesnek az égő csipkebokorban és égessen bele új tűzzel, új lánggal igazi felebaráti szeretetet, könyörületes emberi érzést a hideg szívekbe s lagyos lelkekbe.

Magyar zsidó kultúrmunka.

Ünnepi beszéd a „Központi magyar zsidó diáksegélyző bizottság” szarvasi csoportjának kultúrestjén 1924. márc. 23.

Három klasszikus népe volt az ókori világnak. Ők rakták le inai műveltségünk alapjait, ők teremtették meg a tudományok kezdeteit, az ő szellemük varázsa világosítja most is az emberiség elméjét-lelkét.

E három nép: Jeruzsálem, Athén és Róma népe, a zsidó, a hellén és a latin.

Az emberiség érző szíve volt az egyik, gondolkodó agya a másik, erős karja a harmadik.

A zsidó — lázasan dobogó meleg szívével ráérezett az igaz Egyisten hitére és erkölcsére, azért: „Csiánból indult ki a Tan s az Örökkévaló igéje Jeruzsálemből”, Dávid zsoltáraival dicsérik az Úr nevét ma is mind a monotheista templomokban,

A hellén — magavizsgálódó s a titokzatos termé-

szetben tépelődő spekulatív elméjével megalapozta a tudást, képzeletét megihlette álművészet, azért: „A műzsáknak hazája a szépséges Hellas”, minden tudomány a hét görög bölcs nevéhez fűződik.

A római — gladiátori izmos karjával és kátói egyes jellemével a hatalomnak és jognak lett elismert mintaképe, azért minden állam Rómához igazodik, a római jog most is a törvények fundamentuma.

Athén és Róma dicső népe rég letűnt már a történelem színteréről, de Jeruzsálem bibliás zsidó népe az egész földkerekségen széjjelszórva, minden kulturnépbe beivódva, az emberiség szívében él és virul fogyhatatlan életerővel.

A zsidóság lelkiélete és eszményi törekvése annyi nemes szállal nőtt bele az emberi életbe, hogy nélküle elképzelhetetlen kultúra, haladás, fejlődés.

A magyar zsidóság lelkiélete is, a magyar zsidóság minden törekvése is annyi nemes szállal fonódott össze a magyar nemzeti étellel, hogy vele együtt kiegészül a magyar nemzet teste. Hiszen a magyar zsidóság anyanyelve, érzése, gondolkozása, kultúrája teljesen magyar; otthonainkban, iskoláinkban, templomainkban magyar beszéd, magyar szó járja és mai kultúrestünk is a magyar műveltséget szolgálja.

Avagy talán nem gyarapodik a hazai művelődés a magyar zsidónak nagyobb kulturáltságától épenúgy, mint azáltal, ha pl. a magyar tót — lévén Szarvas lakossága

is nagyobbára tót — emelkedik magasabbra a műveltség fokán?

A magyar zsidóságnak sohasem volt, nincs és nem is lesz külön nemzeti törekvése, de nem lehet-e — két testvérnek más és más a műveltsége? Nem szabad-e a görög és latin mellett a héber klasszikusokért is lelkesedni? Nem oly értékesek-e Dávid zsoltárai, mint Homeros énekei, a próféták lángszavai, mint Cicero beszédei?

Bűn-e az, ha a zsidóság Cionért, mint ősi szellemvilágának örökké megújuló forráshelyéért rajongva lelkesedik és közösséget érez mindazokkal, kik Cion felé vetett imádatos tekintettel munkálkodnak azokért az eszmékért, amelyek onnan világhódító útra indultak?

Bűn-e az, ha a zsidóság síró szavakba önti bizonytalan életének keserveit-panaszait és sóhajos lélekkel, vérző szívvel, könnyes szemmel megteremti az új héber költészetet s irodalmat?

Mert a zsidó szív ép a küzdelmes megpróbáltatásokban a legérzékenyebb, más a szenvedésekben kergesszívű lesz és keményen visszaüt, ha rásújtanak, de a zsidó nem üt vissza, csak a szíve fáj és kesereg csöndes fohászbán, könnyes-dalos szóban.

A messze idegenbe sodort, külföldi egyetemekre szorult magyar zsidó diákság fájó sorsa is így indította meg a zsidóság érző szívét és ahelyett, hogy hangos iármával keresnének jogorvoslást igaztalan ellenségeink ez újabb csapására, csöndes jótékony célú kultúrmunká-

val igyekszünk enyhíteni diákjaink sorsán addig, amíg a jobb belátás haza nem engedi őket.

Szerte az országban jótékonycélú irodalmi és kultúrestéket rendezünk lelkes zsidó tudósok, írók és művészek önzetlen közreműködésével, hogy diákjainkat megfelelő segéllyel támogatni tudjuk, de evvel a jótékonycélú kultúrmunkával egyben a magyar kultúrát és szélesebb körben terjedő magyar műveltséget is szolgáljuk.

*

E nemes kultúrmunka közben nekünk magyarrá lett zsidóknak az a forró óhajtásunk, hogy az évezredek küzdelmeiben így munkálkodó és erősödő zsidó szellem a szintén ezeréves viszontagságban megerősödött magyar géniusszal együtt javára váljon a hazának s egész világkultúrájának és hogy minél előbb megérjük a régi Nagy-Magyarország területi integritásával visszatérő régi Nagy-Magyarország lelki integritását is!

A mi diákjaink.

Újságközlemény, mely „Pálfi László Öcsödről” címmel megjelent az „Egyenlőség”-ben 1925. július 4-én.

A népes és neves szarvasi ág. hitv. ev. főgimnázium ezidén 5 közül 2 zsidó diákot tartott érdemesnek a D. M. K. E. által a múlt hónapban Szegeden rendezett diák szellemi versenyre való kiküldésre; s ezen a versenyen az egyetlen, aki az iskolának babért szerzett, szintén zsidó volt: a matematikából 2-ik díjat nyert, dicsérő oklevéllel kitüntetett Pálfi László Öcsödről.

Ugyanebben az iskolában a lefolyt érettségi vizsgálaton 21 közül 3 volt zsidó, közülük is az egyetlen színjeles praeclarus szintén a zsidó Pálfi László lett; a második zsidó, Buk Miklós az öt praematurus között foglal első helyet, a harmadik zsidó, Beer István az öt benematurus között; a tíz elégségesen érett közé nem jutott zsidó.

*

. . . Mikor a vizsga befejeztével szombat délután eljöttetek hozzám tanítványaim: Beer, Buk és Pálfi, hogy megmutassátok bizonyítványaitokat és elbúcsúzzatok tőlem, a gyönyörű eredmények dacára nem az öröm pírját láttam arcotokon ragyogni, mert elhalványította azt a szomorú kétség és a tépelődő bizonytalanság.

. . . Ti csak azt láttátok, hogy az iskola, ahol eddig nyolc éven át az élet tengerében szigetotthont láttatok, most minden támasz nélkül kibocsátott beneteket, kidobott az éleibe, a csúnya, gyűlölködő, kenyéririgységgel, érdekhajhászással, fajelmélettel elrutított életbe és ti úgy érzitek, hiába tanultatok, hiába görnyedtetek nyolc esztendőn át a tankönyvek fölött az iskola padjaiban.

Hiába lettél az egyetlen praeclarus a szarvasi gimnáziumban, Pálfi László és hiába nyertél dicsérő oklevelet matézisből, nagyon kevés reményed lehet arra, hogy a műegyetemre bejutva, hajlamod szerint mérnök váljék belőled, mert ott a numerus clausus.

Te is Buk Miklós, hiába vagy kiváló matematikus és prematurus, bizony nem lehetsz kedved szerint vegyész, csak ha elmész külföldre, Turinba, vagy Isten tudja hova, éveken át nyomorogni, kínlódni messzi idegenben.

És te is Beer István, ki — miként apád — állatorvos akarsz lenni, mi reményed van arra, hogy zsidó létedre a főiskolára felvegyenek?

Mert a Beérek, Bukok és Pálfik, ha még oly kiválók is, a külföldre sodródnak, ha tanulni akarnak,

úgy mint tavaly Szarvason érettségizett zsidó társaitok, akik Párizsban piszkos vendéglői edényt mosogatnak, törülgetnek, közönséges gyári munkát végeznek.

Oly sápadt volt az arcotok, oly megverten szomorú a nézéstek, oly ködös, borongós a szemetek, jobban, mintha megbuktatok volna a vizsgán. Micsoda visszás érzések loboghattak szívetekben? Ki tudja, hogyan lángolt és égett bennetek a tehetetlenség mardosó tüze? Csoda, hogy hamuvá nem vált kezetekben az értéktelen papírrá foszlott érettségi bizonyítvány, melynek a numerus clausus törvénye miatt elszállt minden értéketadó illúziója, becsessége!

Oh én megértettelek titeket, lelkem veletek sírt és mégis azt mondtam nektek: „Fiuk, csak fel a fejjel”.

*

Fel a fejjel, fiuk, e! ne csüggedjete. Ne adjátok fel a hitet, melyet esztendőkön át belétek neveltem, hogy küzdelemben és szenvedésben velünk az Isten.

Legyen teljes a ti örömetök, amiért kiváltatok tudásban társaitok közül és ha itthon nehezebben is, el fogjátok érni célotokat, mely annál édesebb lesz, minél keservebben kell megküzdenétek érte.

Idézetek 3 diák leveléből.

Öcsöd, 1925. jul, 9.
 ... „Nem tudom, hogyan fogjak hozzá, hogy megköszönjem azt a pár sort az „Egyenlőség” hasábjain.

Szeretném előszóval megköszönni, hogy hallaná a hangomról a hálát, amivel azért a pár sorért tartozom. Mert olyan gyerek voltam eddig, azt hittem, hogy az iskcJa apró-cseprő bajai már az Élet küzdelmei közé tartoznak. Tévedtem. Most, amikor elolvastam azokat a sorokat, éreztem, hogy most kezdek férfi lenni, most ért az Élet első lehelete, ami ugyan orkánnak is beillik, mert sok-sok fiatal zsidó fió első tervét, ábrándjait töri össze kegyetlenül. Miért? . . . Ezt a kérdést, azt hiszem, már sokan tették fel, de nem tudnak rá felelni. Már előttem világosodik a kérdés. Ebben van a felelet: 21 közül 3 . . . Ezért vagyunk kizárva az egyetemről. . . Köszönöm. . . Köszönöm Főtisztelendő uram édes szüleim nevében, kiknek könnyeket csalt a szemükbe az a néhány sor az újság lapjain át. Köszönöm a saját nevemben, mert ha az életben igazságtalanság fog majd érni a vallásom miatt, akkor előveszem azokat a sorokat és merész szívvel fogok szembeszállni az akadályokkal” . . .

*

Bpest, 1925. szept. 15.

„Felvettek az egyetemre, . . . már a főiskolai zsidó hallgatók egyesületébe is beiratkoztam. . . Meglep az a zsidó szellem, ami itt az ifjúsági körökben általánosan uralkodik s most látom csak, mennyit köszönhetek Főtisztelendő Uram fáradozásának, hogy a rendelkezésére állott kevés idő alatt is bevezetett a zsidó vallás szellemébe s megtanított arra, milyen fontos az: beleélni

magunkat a vallásos életbe. Itt alkalma van az embernek gyakorlatilag is vallásos életet élni” . . .

Aszód, 1926. okt. 16.

. . . „Az a mindig tapasztalt szeretetteljes gondoskodása tanítványai iránt és azon me'eg érdeklődése, mely megnyilvánult akkor is, mikor már azokat elbocsájtva az élet útjaira engedé, bátorít engem arra, hogy Fő-tisztelendő Uramhoz forduljak és lelki vigaszt keressek, erkölcsi támaszt kérjek . . .

. . . Lezajlottak a zajos egyetemi tanév megnyitók, megkezdődtek az előadások és — nekem ismét nem sikerült.

Ismét egy év nehéz várakozása lett a sors kemény ítélete . . .

Miért?

A numerus clausus.

Pedig egyetlen bírnom a tudomány, egyetlen vágyam az egyetem volt.

Másfél éves küzdelem után is még mindig azon a csöndes szombat délutánon érzett bizonytalanságban vagyok” . . .

Várjuk az igazságot...

Üdvözlőbeszéd Dr. Pestliy Pál igazságügyi miniszterhez 1925.
szept. 27-én.

(Közölte az „Egyenlőség” 1925. okt. 3-iki számában.)

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Kegyelmes Urunk!

A szarvasi mindkét árnyalatú: kongr. és ortodox zsidó hitközségek nevében mély tisztelettel köszöntjük Nagy méltóságodat a szarvasi ág. hi tv ev. egyházközség felügyelőjévé történt mai beiktatásakor és kérem, hogy mint a magas magyar királyi kormányban az igazság öre, kegyeskedjék tiszteletteméltó egyházfelügyelői méltóságában is azon örök igazság fölött örködni, hogy minden Egyistent hívő ember testvér e földön és minden vallásoserkölcsös lénynek egyenlő joga van az élethez, az igazsághoz, az erényhez s az ideálhoz. Nem szabad alábecsülni valakinek ethikai értékét más val-

lása, más hite, más meggyőződése, más faja és nyelve miatt, még kevésbbé szabad őt ezekért emberi, polgári, avagy felekezeti jogaiban kevesbíteni.

A magyar zsidóságnak immár esztendőök óta fájó sérelme, hogy bár első az Egyisten hívők között és tradicionális hűséggel, lángoló áldozati odaadással akár mely más vallású honpolgárral egyenlő lelkesedéssel szolgálja Istent és a hazát, mégis emberi és polgári jogaiban megcsorbítva érzi magát, mert sajnálattal tapasztaljuk, hogy a társadalomnak még mindig számottevő része olyan bűnnel terheli, amely — egy minden felekezetben kiburjázott atheista, jellemtelen, felforgató maroknyi csoportot kivéve — a törvényért és erkölcsért rajongó magyar zsidóság szellemétől a legtávolabb áll. És szomorúan látjuk, hogy a numerus clausus jogfosztó törvénye miatt sokezer derék, kifogástalan erkölcsű, kifogástalan jellemű, kifogástalan hazafias érzelmű jeles magyar zsidó diák messze idegenben kénytelen nyomorogva keresni a minden igaz embert természetből fogva jogosan megillető szabad tanulás és tudományos kiképzés lehetőségét.

Tiszta lelkiismeretünk érzetében tiltakozva utasítjuk vissza a társadalom általánosító előítéletét és igazunk tudatában rendületlenül várjuk az egyenlő jogot osztó, igazságos törvényt, amely megadja mindenkinek a szabad tanulás módját.

Várjuk az igazságot honfitársainktól és Egyistent hívő embertestvéreinktől, mint ahogyan szegény, eltip-

rótt édes hazánk várja az igazságot a világ kultúrnépeitől és azért mély tisztelettel esedezem Nagyméltóságod előtt, hogy nagy államférfiúi bölcsességével és magas közjogi s egyházi tekintélyével kegyeskedjék odahatni, hogy mindenki ebben a hazában, aki magyarnak érzi és magyarnak vallja magát, találja meg az igazságot Istenben és államtörvényben és hogy lélekben megigazulva mindannyian vállvetett egyetértéssel és harmonikus egy-szentakarással fogjunk békességes kezet a leromlott erkölcsi, anyagi és kultúrjavak újjáépítésére, a nemcsak területben., de lélekben is integer régi nagy Magyarország újjátámasztására.

A hősök emléknapján.

1926. május 29.

„Él mólé rachamim sóchén bamerómim”.

Mennyekben lakozó irgalomtelt mindenható Isten! Bölcsen alkotott államtörvény rendel, hogy évről-évre erre szentelt napon emlékezzünk meg kegyelettel azokról, kiket a világháború emésztő tüze elragadott sorainkból. Soha törvény nem fakadt annyira az egész nép lelkéből, mint ez, amely a hon minden hű gyermekének szívét egybedobbantja, mert mindannyian szüntelenül érezzük a lélekmarcangoló fájdalmat annyi lángoló honszerelemtől lelkes derék honfiú elvesztése miatt, amire csak Nálad Isten kereshetünk vigasztalást és megnyihülést. Azért esdekelve kérünk: fogadd kegyelemmel megemlékezésünket az elviharzott világháborúban meghalt, elesett, eltűnt és fogságban odaveszett magyar hősokról és add, hogy az emlékezés fátyolán át meg-

lássuk hozzád szállott lelkeiket a Te védő szárnyaidd ol-
talmában mennyei dicsőséged fénysugarában.

Mindenható Isten! Szomorú, bánatos a mi meg-
emlékezésünk, szívünkben felsajognak alig behegedt
nagy fájdalmak, lelkünk húrjain megrezdülnek belénk
fojtott halk sirámok.

Sírva emlékezünk óh Isten a vérzivataros időkre,
amikor megállt a békés élet s az alkotó munka és ránk-
borúit a halál s a romlás pusztasága.

Sírva emlékezünk óh Isten az ijesztő háború szóra,
minek eredménye lett csonkká tépett haza, inség és
nyomor, gyász és bánat és sok-sok idő előtti sír szo-
morú tájakon.

Sírva emlékezünk óh Isten a lelkes hősökre, akik
hívó parancsszóra itt hagytak meleg otthont és kedves
munkahelyet, szeretve aggódó apákat és anyákat, test-
véreket, hitveseket és gyermekeket s elmentek és soha-
sem jöttek vissza. . .

Óh hova lettek, mivé váltak azok a drága, kedves
arcok, azok a csupa élettetek? Hol domborul a sírjuk?
Hol porlad a hantjuk? Nem tudjuk: mert mi csak
híreket kaptunk, szívtépő jajkiáltó híreket: meghalt, el-
esett, eltűnt. . . Igen, eltűntek mind, mint porszemek a
viharban. Elsodorta őket a semmibe a történelem vi-
harszele. Nem hisszük, nem tudjuk elhinni, hogy sötét
lövészárkokban sínylődtek. Nem tudjuk elhinni, hogy
gránát lehető elvágódtak. Nem tudjuk elhinni, hogy

golyótól, dróttól, szuronytól, szilánktól szétmarcangolt testi! tömegsírokban együtt nyugosznak véresen, tépetten, szederjes arccal, üveges szemmel, néma ajkkal és zúzott aggyal! Hanem hisszük, hogy amint elmentek tőlünk, a messzi távolban tüzes angyalszekér elragadta őket, miként csodatévő Illés prófétát, az egek hójába, lelkük beleomlott a nagy csodás mindenségbe. hajnali szellőbe, csöndes alkonyi fuvallatba. . . És majd jön egy idő, amikor róluk regél bérc és halom, nevüket suttogja e hon minden fűje-fája s legendák kelnek róluk, miként a légbenjáró hun Csaba népéről, honfoglaló Árpád seregérői és Szent László lovasairól. . .

De addig óh Isten, miénk a könnyes, vigasztalan bánat a semmibe tinitéért; még fáj az apa szíve, lui elveszett fiára gondol; még felsír az anya lelke, ha ráérez magzatára, ki már nincs sehol; még felzokog titkon az özvegy és árva, siratva a felejthetetlen hű életársat és korán odalett jó édesapát; még gyászol a testvér, a barát, a rokon, bus fájdalommal a kedves hozzátartozóért.

És eddig is — óh Isten — miénk a könnyes honfiúi bánat a „romlásnak indult hajdan erős magyar” hazáért, melynek hiába áldoztunk annyi vért és életet, mert halottrabló martalócok rátörtek, mikor legjobbjaiknak eltűntével védtelenül állott és kifosztották javaiból, leszakgatták határainak ékességét, a Kárpátok gyönös büszke láncát, a havasi Erdélyt, nyugatnak szép

tájait és a dus délvidéket, melyek mind ezer év óta
édes hazánk egészét képezték.

*

Mindenható Isten! Meghajolva szent akaratod előtt
kérve-kérünk, eléged meg mérhetetlen szenvedésünk,
hiszen „megbűnhődte már e nép a múltat és jövődöt.”

Óh add, hogy feledve a keserveket, vállvetett bé-
kés egyetértő munkával az örök béke uralmáért fára-
dozzunk, amikor nem lesz többé háború, mert meg-
szűnik az irigység és zsarnokság, a gyűlölség és visz-
szavonás, a faji, vallási és érdekellentét, hanem mind a
népek ekéket kopácsolnak kardjaikból és öldöklő fegy-
vereikből békés munkaeszközöket készítenek.

Óh áldj meg bennünket s az egész emberiséget a
felemelő tudattal, hogy Te Isten Egy-Atyánk vagy a
mennyben és mi mindannyian a Te gyermekeid vagyunk
a földön és valamennyiünknek szent kötelességünk sze-
retetben élni egymással, az Isten, haza és emberszeretet
egyesítő kötelékében.

Óh hadd legyen ez a remény a mi vigasztalásunk
e szomorú órában, amikor hősi halottainkról emlékezünk,
kiknek dicsőséges nevei hadd ragyogjanak tündöklő
fényben templomaink, temetőink, emlékoszlopaink, tör-
ténelmünk és fájdalomtól sebzett szívünk emléktábláin,
hogy az ő múlhatatlan dicsőségük fénysugarai hitet és
bizalmat árásszanak belénk, a Tebenned való erős hitet
és bizalmat, aki felemeled a porbasújtottat és új lelket
öntesz a reményvesztettbe.

Emelj fel minket is a porból, töröld le szemünkből a könnyet, a gyászt és a bánatot és engedd, hogy dicső hősi halottaink szent emlékezetében hozzád emelkedjünk megújhodott lélekkel, új békességgel, új szeretettel és új igazsággal, a Te dicsőségedre Mindenható Isten, minden lélek Ura. . .

Jiszgadal . .

Magasztaltassék és szenteltessék meg a Te nagy Neved most és minden időben. . .

Az Örökkévaló az én zászlóm...

A szarvasi hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák egyesü-
lete zászlójának megáldása.

1923 szeptember 5.

Azt olvassuk az írásban: hogy mikor a zsarnok egyiptomi szolgaságból alig szabadult Izrael fegyvertelen, védtelen népére a pusztai vándorlás kezdetén reátört Amalék gonosz rabló nemzetsége, hogy elpusztítsa kiirtsa s a gyöngye Izrael csodás isteni segítséggel győzelmesen visszaverte az útonálló támadást: „*Vajwen Móse mizbéadi vajikro semó Adönoj mszi.*” (VI. II. 17.15.) Akkor épített Mózes oltárt és szőlőit: az Örökkévaló az én zászlóm.

. . . Amikor a zsarnok emberi hatalmi-vágytól reánkzúdult nagy világháború után fegyvertelenül-védtelenül maradt itt a magyar nemzet és keletről nyugatról, északról és délről reátörtek amaléki gonosz-

ságu rabló nemzetségek, hogy elpusztítsák, megcsónkítsák: – a magáramaradt, minden szövetségesnélküli magyarságnak is nem lehet egyéb tennivalója ebben a sívárlelkű puszta-világban, mint oltárt építeni és így szólni: az Örökkévaló az én zászlóm, mert az Örökkévaló Egyistenen kívül nincs más segítsége, nincs más bizalma a magyarnak a földön

*

Ezen a zászlón is mennyei sugárfényben e két szent szó ragyog: „ *Adóriój nizi,*” az Örökkévaló az én zászlóm!

Ezen a zászlón is, melyet áldó bemutatásra elhozott ide Izrael Örökkévaló Egyistenének templomába a szarvasi hadirokkantak, hadiözvegyek és árvák egyesületének jámbor buzgalma, hogy hódoljanak véle az egész világ Urának és mindanyunk egy égi Atyjának kegyelmét-áldását kérjék e zászló alatt kifejtendő jövő tevékenységükre, — e zászlóra is rá van írva láthatatlan Istenkézzel az a két mélyértelmű szent szó, mit ember-szemmel nem láthatunk, de lelkiismeretünkkel elolvashatunk és ha igaz szív dobog bennünk, mindannyian új igehirdetés gyanánt követhetünk új békés utakra, új jó ösvényekre.

Mindannyian követhetjük e lobogót és igéjét, mert ez a zászló nem csupán az egyesületé, hanem mindannyiunké ebben az országban, akiket lélekben megrokkantott az elmúlt vészes nagy [háború megcsónkítva hazánkat, megcsorbítva hitünket, megbolygatva házaink

nyugalmat és megbontva nagy nemzetcsaládi békénket, honpolgártestvéri összetartásunkat

Megrokkantunk valamennyien, ki testben és ki lélekben, ki szívben és ki érzésben, ki gondolkodásban és ki igazlátásban, azért, ha e rokkant társadalomnak valamely csoportja új zászlót bont, új lobogót avat eszményi célokra, a rombolások újjáépítésére, a szenvedő sebek behegesztésére: úgy össze kell fogni e zászló alatt mindenkinek, ki e hon felvirágzásáért tiszta lélekkel és nemes buzgalommal lelkesedik.

Ennek a nagyszerű összefogásnak és nagy társadalmi tömörülésnek egyik szép biztató kezdete ez a lobogó itt a mi templomunk olt árán, mert az, hogy körülhordozták városunk templomaiban egyikből a másikba s ide is elhozták a zsinagógába, örvendetes jele annak, hogy immár éléi kezeit a társadalmi békességnek az a várva várt forrón óhajtott ideje, amikor nem nézik többé ki milyen templomba jár és milyen vallást követ, ki hogyan imádja Istent és miféle ünnepet ünnepel, hanem azt, vájjon jár-e egyáltalán templomba, van-e egyáltalán vallásos érzülete, van-e erkölcs, hite, becsülete és teljesíti-e kötelességeit Isten, a haza és embertársai iránt a köz javára.

A mi hadirokkantegyesületünké az a dicséretes érdem, hogy elsőnek akarja feledni a múltak hibáit: a megnemértést és visszavonást, a gyűlölködést és viszálykodás, amely a háború után egy újabb belső háborúság dúló csapását zúdította országunkra.

De természetes és magától értetődő is, hogy a hadirokkantak egyesületéből indul ki a várva várt megértés, hiszen ők azok, akik a legtöbbet szenvedtek, a hadiözvegyek és hadiárvak azok, akik a legtöbbet vesztek. Csonka testükben, megnyomorgatott tagjaikban, megkínzott lelkükben, ők tudják, érzik a legjobban, hogy a harctereken egyenlően együtt küzdöttek hazánk derék katonái, keresztények és zsidók, felekezeti elkülönbözés nélkül; ők tudják, érzik a legjobban, hogy valamenynyien sokat veszítettünk és valamennyiünknek békességben kell együtt munkálkodnunk a vészes idők rombolásainak újjáépítésén

Abban látom hát a hadirokkantak zászlójának értelmét, hogy míg egyrészt intő emlékeztetéssel emlékeztetni akar a háború borzalmas szenvedéseire és kegyelettel őrizni akarja szent emlékezetét azoknak, kik édes hazánkért életüket és vérüket áldozták, másrészt arra is tanít, hogy legyen békesség közöttünk, békesség a társadalom valamennyi rétege, valamennyi felekezete között, békés összetartás minden komoly szándékú és hasznos munkájú honfitárs között.

És azért látom én a lobogó kárpitján Istenkézzel ráírva e szent szavakat: *Adónój nishi*, az Örökkévaló az én zászlóm, mert csak az Örökkévaló Egyisten gondolata egyesítheti a társadalmat abban a tudatban, hogy Egyistenünk van mindnyájunknak, az Ő imádatában testvérek vagyunk valamennyien.

Áldom e zászlót! *Boruch. at o benóecho iworuch. ato becészechó* (Móz. V. 28. o.) Légy áldott jöttödben s légy áldott mentedben. Ahogy idehoztak téged a béke jegyében, úgy vonulj tova innen a béke jegyében és akik követnek téged, azoknak is lakozzék mindig békés szándék szívükben és munkálkodjanak békésen a próféta jövendölte örökbéke elérkeztem

Örökkévaló Egyisten! Áldd meg e zászlót s e zászlóvivő egyesületet, hadd áradjon belőlük áldás hazánkra s az egész emberiségre.

Kol nidré: Minden fogadalom...

Hitszónoklat 5687 Jom-kipur. 19'J6. Szept. 17.

Reánkborult a legszentebb est. Kol nidré estje.

Csöndes esti alkonyatban, az egész földkerekség ezer és ezer zsidó templomában-imaházában, egyszerre felhangzik a legfenségesebb, legszívetremegtetőbb ősi zsidó ének:

Kol nidre!

Valahonnan mélyen a földből, ahol elődeink hantjai porladnak, mélyen zúgó feltörő erővel szakadnak fel az évszázados bánatos melódiák; valamilyen régletűnt messzi múltból régelfűlt sóhajokat sóhajt bele a lelkünkbe fel-felsikoltó dallama; és valamerről a szférák égmagasságából megdicsőült őseink angyallá vált lelkeinek mennyei kara együtténekel velünk a szentséges éneket. Minden jaj-szó, amely valaha zsidó ajkon elröppent, szívünkbe zendül a Kolnidre hangjaiban; minden

panaszhang, amely valaha zsidó templomban égnekszállt, felzokog bensőnkben e reszkető áhítatban! Azért remegve érezzük a temetők, sírok borongó lehet körülöttünk és itt állunk halovány arccal, halottas ruhával, halottakra emlékező könnyes bánattal, azokra gondolva, kik már nincsenek itten, a szülőre és testvérré, a hitvesre és gyermekre, a felejthetetlen drága arcokra, kik egy évvel, sok évvel ezelőtt velünk együtt hallgatták a Kolnidrét és most csöndes földi rögben örökre hallgatnak örökkön zengő szerafi-dalt.

Reájuk emlékezve magunkra gondolunk: „*Mijóm kipurim se ad jóm kipurim liabo.*”

A mai Engesztelésünneptől a jövő Engesztelés-ünnepig vájjon kik leszünk, akik in »en közülünk Isten ítélőszéke elé szólíttatunk? Ma itt vagyunk egyszer egy évben valamennyien együttes áhítatban, vájjon jövő ilyenkor kinek közülünk menybeszállt lelke fogja dicsérni az Úrnak nevét az angyalok karában? . . .

*

Borongós hangulat, nyomasztó érzés szállja meg lelkünket Kol-nidre-este. Mindaz, ami fáj bennünk hangra talál, kétség és remény vívódik lelkükben, a múltnak terhe, a jelennek gyötrelme s a jövőnek bizonytalansága meggörnyeszt mostan, megkínoz és megriaszt.

De miért? . . .

Mert a Kol-nidrében nem a szavak értelmét, hanem a szívek érzelmét zengjük.

Mert szívünkbe zendülnek a semmibe-múlt évek;

a nagy fogadkozások, mik kárba mentek, a szép elhatározások, m ig elkápráztak. Eszünkbe jut mi mindent terveztünk s mi mindent akartuk, mennyit törekedtünk s mennyit buzgólkodtunk, hány célt és eszményt tűztünk magunk elé s mindazokból mily keveset tudtunk megvalósítani.

És szívünkbe zendül az egész zsidó történelmi élet sora: a vigasztalan viszontagságok s a nyomorú elnyomatások, mindaz a zsarnokság és erőszak, amely megakadályozta, hogy színáji fogadalmunkat teljesíthesük elterjesztve a földön az igaz Egyistenhitét, melynek erénye a szelídség és jóság, az erkölcs és igazság, a türelem és békesség, a szeretet és jog, az a szeretet, mely egyenlő védelemben egyesíti Isten-Atyánk minden földön élő emberfiát.

A mai Kolnidré-estén is felzendül a lelkünkben az újabb jogtalanságot panaszoló imaszó. Mert mi megfogadtuk, minden Jomkipur szent előestjén újra és újra elhatározzuk, hogy hűségesek maradunk Istenünkhöz, hitünkhöz s az erkölchöz és íme meg akarnak bennünket tántorítani hitünkben, — jutalmazni akarják azt, ki vallásunkat hűtlenül elhagyja, hogy aki megtagadja Istenünket, az szabadon tanulhat, az egyetemre kerülhet, aki elhagyja ősei hitét, az előtt nyitva minden pálya, az érvényesülés útja, — de aki szilárdan megmarad zsidó hitében, azt szeretnék, hogy a szellemi gettóban elsatnyuljon.

És más oldalról is megkörményékeznak minket, mézes

szóval korüllengnek, philosemita és philanthrop jel-
szóval dicséretet zengenek fülünkbe, hogy annál köny-
nyebben megejtsenek bennünket és becsmérelhessék val-
lásunkat. Komoly szóval hintik a konkolyt, hogy a zsi-
dók egy évszázad óta sokat haladtak előre, hogy ki-
szabadulva a gettó elzárkózottságából, hamar a kultúra
legmagasabb fokaira hágtak, de míg a saját szemé-
lyükben korunk szellemének műveltségében emelked-
tek, addig vallásuk formája, szertartásaik nívója, ün-
nepaik, ájtatoskodásuk, egész hitéletük megnyilatkozása
elmaradt a fejlődésben, ebből az ósdi elavultságból
lépjenek ki a zsidók, vessék el a rituálét, faji elkülö-
nültségük külső jelét s akkor hamar megjő a megértés,
a teljes kiengesztelődés. . .

Így térítgetnek, csábítgatnak minket alattomoság-
gal és álnok hízelgéssel s ezért a Kol-nidré ősi dalla-
mával kiáltjuk feléjük: Ilyen numerus-clausus-enyhítés,
ilyen engesztelődés nem kell nekünk, mert lelkünk min-
den érző húrja odafűz bennünket a zsidó múltba, amely-
től nem tudunk, nem akarunk elszakadni soha.

Kol nidré! Minden fogadalmat, mely erkölcsi
életünket megakasztja, széjjeloldunk, de hitünköz min-
denkor hűk maradunk.

Kol nidré! Minden köteléket, mely becsületes fej-
lődésünket meggátolja, széjjeltépünk, de szent hagyó-
mányainkhoz szentül ragaszkodunk.

Kol nidré! Minden fogcsikorgó ütést elviselünk,

bennünket sebezhetnek-téphetnek, bennünket gyalázzhatnak, kínozzhatnak, hozzánk szólhatnak álnoksággal és lelketlenül térítő csábos szóval, de Kol nidré — hozzánk meggyőzőbben szólnak, felkiáltanak nekünk a sírokból a drágaemlékű, mindennél kegyeletesebb, zengőbb szavú felejthetetlen zsidó ősök, a kerékbetört és máglyán elégetett hőslékű zsidó marttyrok, felszólnak a sírokból minden szenvedésben és megkísértésben zsidóságukhoz hű maradt ősapáink és ősanyáink és a Kol nidré sírból jövő, égbe-síró, a mélységekből a mennyek magasságába felsikongó zúgása közben üzennek nekünk: Kövessetek bennünket törhetetlen zsidó jellemmel rögzös zsidó úton a zsidó halhatatlanságba!

Va jő mer Adónoj, szolachti kidevorecho

És Isten is leszól nekünk égi trónusáról:

Én zsidó népem, sokat szenvedett papi nemzetiségem. Ne tántorodjatok el az útról, melyet számotokra kijelöltem, járjatok rendületlenül az igazság ösvényein és ne féljetek a történelem ítélőszékétől, mert én ismerem lelketek tisztaságát, tudom szívetek nemes buzgalmát és megbocsátok azoknak is, akik a nehéz megpróbáltatásokban eltévelyegtek közületek, mert egykoron ők is visszatérnek lélekben hozzám.

Nehéz megpróbáltatás Izrael sorsa, de sziklaszilárd kitartással reávirrad még a gyűlölet sötét éjszakája után a kiengesztelődés, a szebb jövő hajnalhasadásos áldott napja.

Tartalom:

	Oldal
Elzárták előttünk a világosság kapuit — — —	7
Zsidósors — — — — — — — — —	13
Nem ezt gondoltátok magyar zsidó hősök — —	19
Mi hisszük — — — — — — — — —	25
Ebben a községben békesség van — — — —	30
A közelben bomba robbant — — — — —	32
Magyar zsidó Kultúrmunka — — — — —	35
A mi diákjaink és idézetek 3 diák leveléből —	39
Várjuk az igazságot — — — — — — —	44
A hősök emléknapján — — — — — — —	47
Az Örökkévaló az én zászlóm — — — — —	52
Kol-nidré: minden fájdalom — — — — —	57